

Dráma lekárky, ktorá prežila vojnové peklo v Sudáne

A close-up, artistic photograph of a woman's eye. The eye is dark and looking slightly to the right. A single, large, dark tear is falling from the lower eyelid. The skin around the eye is a warm, brownish-orange color. The background is a soft, out-of-focus brown.

slzy púšte

& Damien Lewis

**HALIMA
BASHIR**

slzy púšte

*Moovi a Razovi
a môjmu milovanému otcovi
Odpočívaj v pokoji*

& Damien Lewis

HALIMA BASHIR

slzy púšte

Na zabitie otroka použi otroka.

Sudánske príslovie

Bratislava máj 2010

Toto je skutočný príbeh. Odohráva sa medzi rokom môjho narodenia 1979 a súčasnosťou. Sudán už desaťročia pustoší vojna; môj domov Darfúr bol zničený. Zmenila som niektoré mená ľudí a názvy miest, aby som chránila svoju rodinu, priateľov a komunitu. Som si istá, že netreba hlbšie vysvetľovať, prečo boli takéto zmeny nutné.

A u t o r k a

Časť prvá Dietä púšte

1

Pomenovanie

*Pod' sem, zlatko moje,
mám pre teba pesničku.
Pod' sem, zlatko moje,,
mám pre teba sníček...*

Spievam šeptom túto uspávančku môjmu chlapčekomu, môjmu malému dieťaťu, keď ho kolíšem a uspávam v náručí. Za oknom nášho bytu, pripomínajúceho celú, hučí londýnska premávka. No sme tu v bezpečí, on a ja, tento malý spiaci zázrak, ktorý si pritiskam k telu so zúfalou radosťou v srdci. A ako spievam, v duchu sa prenášam domov, do milovanej Afriky.

*Pod' sem, zlatko moje,
mám pre teba božtek.
Pod' sem, zlatko moje...*

Toto je uspávančka, ktorú mi spievala moja milá a jemná mamka po večeroch pri ohnisku. Toto je uspávančka, ktorú mi spievala starká Suma za tých horúcich afrických večerov, keď si dopriala trochu oddychu, uvoľnila sa a prejavila vnútornú lásku. A toto je uspávančka, ktorú mi môj skvelý, zábavný, múdry otec mrmlal do ucha, keď ma hojdal na kolenách a prstami mi ískal vlasy.

*Pod' sem, zlatko moje,
mám pre teba úsmev.*

Keď spievam túto pieseň, som znovu v Afrike, obklopená milujúcou vrúcnosťou a bezpečím svojej rodiny. Keď spievam túto pieseň, som znovu so svojím kmeňom Zaghawa, krutým bojovným africkým národom, ktorý je najušľachtilejší a najotvorenejší, keď víta cudzincov. Som späť na horúcom, korenistom, suchom vzduchu púšte v mojej dedine, dieťa odeté len do prachu a šťastia a celý môj život je úžasný a dobrý.

Som v našom domove, so svojou rodinou, so svojím ľudom, vo svojej dedine, v Darfúre. Viem, že pre vás je to slovo určite presiaknuté utrpením a krvou. Vyvoláva hrozné obrazy temných hrôz a nekonečného zla. Bolesť a krutosť v rozsahu nepochopiteľnom vo väčšine civilizovaného sveta. No pre mňa Darfúr znamená niečo úplne odlišné: bol a možno stále je pre mňa nenahraditeľnou, nesmiernou radosťou – domovom.

*Pod sem, zlatko moje,
mám pre teba domov...*

Spievam túto pieseň svojmu synčekovi, ktorý ešte nemá ani rok, a uvažujem o zázraku jeho narodenia – lebo on mi dal odhodlanie a vôľu žiť. Keby nie teba, hovorím jeho lesklým, ospalým očkám, bola by som sa zabila z desu a hanby. Temnota by ma bola porazila, vtiahla ma do seba a pohltila.

My Zaghawovia sme krutí a bojovní a smrť – násilná a krvavá, vlastnou rukou – je oveľa vítanejšia ako zneuctenie a hanba. V mojom kmeni to vždy bolo takto.

*Pod sem, zlatko moje,
mám pre teba náruč...*

„Vieš, čo je znásilnenie?“ Tvár má ako nenávistnú masku – oči blízko mojich, páchnuci dych vojaka. „Myslíš, že ako doktorka naozaj vieš, čo je to znásilnenie?“ Druhý vojak sa rúti ku mne, pritisne ma k zemi. „Ukážeme ti, čo je to znásilnenie, ty čierny pes...“

„Myslíš, že môžete cudzincom rozprávať o znásilnení!“ reve tretí. „Počúvaj – nevieš nič. Ale na znásilnenie sme my odborníci...“

„A keď s tebou skončíme, možno ťa necháme nažive,“ vyplúva slová prvý. „Potom môžeš ísť a rozprávať svetu...“

Snažím sa vytesniť celú spomienku, ale niekedy je to nemožné a ona sa na mňa valí, gniavi ma, temná a dusivá, odporná a zlá. Stále vidím ich tváre, aj teraz, akoby to bolo len včera. Krvou podliate oči, zapálené nenávisťou a žiadostivosťou. Šedivejúce strnisko. Nečistý dych, výpary niekoľkodenného potu a nepraných uniforiem. Blýskajúca sa čepeľ, keď sa mi jeden snaží rozrezať a strhnúť nohavice. Vykopnem, prudko, mieriac mu na slabiny. Vykrikuje od bolesti, spamätá sa a vrazí mi nôž do stehna. Bolesť z toho pohybu a mŕtva váha, čo sa zvalila na moje zviazané ruky.

*Pod' sem, zlatko moje,
mám pre teba život...*

Pritískam si svojho synčeka k búšiacemu, vydesenému srdcu. To ty si mi dal život, vôľu žiť, odvahu pokračovať. A kvôli tebe – a nespočetnému množstvu ďalších žien a detí, čo nevyviazli z tej hrôzy živé – budem sedieť tu za písacím stolom v našej malej garsónke, kým ty pokojne spíš, a začnem písať svoj príbeh.

*Pod' sem, zlatko moje,
mám pre teba príbeh...*

Volám sa Halima. Je to dôležité meno a musíte si ho zapamätať. Je dôležité, lebo mi ho dal otec sedem dní po mojom narodení na dedinskej slávnosti krstu. V istom zmysle otec predvídal budúcnosť, lebo ma nazval po tom, kým a čím som sa neskôr stala.

Bola som otcova prvorodená a bola som jeho obľúbenkyňa. Viem, že to hovoria všetky deti, ale ja som mala s otcom mimoriadne silný vzťah. Prvých päť rokov života som bola jedináčik. Túžievala som po bračkoví alebo sestričke, aby som sa mala s kým hrať. Zároveň som však vedela, že keby sa mi narodil súrodenec, musela by som sa s ním deliť o rodičov, a to bolo to posledné, po čom by som túžila.

Vždy keď bol otec doma, sedela som vedľa neho, počúvala jeho príbehy. Rozprával mi o legendách nášho kmeňa Zaghawa alebo o rodovej línii našej rodiny, ktorá pochádzala z dávnych kmeňových náčelníkov. Alebo mi rozprával o svojej práci, o kúpe a predaji dobytká, kôz a tiav a o cestách cez púšte a hory Darfúru.

Jedného dňa, keď som bola veľmi malá, ležali sme na rohožkách pri ohni v strede prístrešku. V každom kúte nášho oplošteného pozemku bola okrúhla drevená chyža pokrytá slamou: jedna pre ženy, jedna pre mužov, jedna pre mojich rodičov a jedna pre návštevníkov. A uprostred bol drevený prístrešok pokrytý slamou. Tu sme sa zhromažďovali po večeroch, leňošili okolo ohniska a pozerali na jasné hviezdy, rozprávali sa, trkotali a smiali.

Otec so mnou hrával hru. Je rovnaká ako „Varila myšička kašičku“, akú hrávajú Stredoeurópania so svojimi deťmi. Chytil mi ľavú ruku do svojej a prstom urobil kruh na dlani. „Domček ľavy,“ oznámil a hľadel mi uprene do očí. Potom urobil podobný kruh na predlaktí. „Domček kravy.“ Potom vyššie. „Domček ovce...“ Prirodzene, hrali sme tú hru už miliónkrát a ja som vedela, čo bude nasledovať. Chichotala som sa, snažila sa vytrhnúť si ruku a utiecť. „Domček kuriatka...“ pokračoval a naznačil kurník na hornej časti ruky. A potom, keď som sa zúfalo snažila stočiť do kľbka, vrhol sa mi na podpazušie. „A či je tento domček?“

Válali sme sa od smiechu, keď ma štekľil a ja som sa snažila vykrútiť sa z objatia. Keď nás hra unavila, natiahli sme sa na rohož a myšlienky sa nám rozutekali po temnej oblohe.

„Ty si moje obľúbené dievčatko,“ mrmlal môj otec, pričom ma hladkal po vlasoch. „Priniesla si našej rodine toľké šťastie.“

„Ale prečo som taká šťastná, abba?“ pýtala som sa ho. *Abba* znamená v jazyku Zaghawa otec. V tom veku som stále chcela vedieť „prečo“.

Otec mi znovu porozprával príbeh o mojom krstovom obrade. V našom kmeni sa musí meno každého dieťaťa ohlásiť do siedmich dní po narodení, moja mama a ocko boli takí pyšní na svoju prvorodenú, že pozvali na obrad krstu každého. Ocko bol relatívne bohatý muž v rámci našej dediny, keďže vlastnil veľa dobytky, oviec a kôz a desiatky cenných tiav. Môj otec teda zabil niekoľko zvierat a pripravil hostinu pre všetkých.

Mama sa zotavovala po pôrode – a mala tak robiť ešte štyridsať ďalších dní podľa našej tradície. Takže moja obávaná stará mama zhromaždila niekoľko dedinčaniek, aby pomáhali variť. Mali sme tácky s dovysoka poukladanými *kissrami*, cirokovými plackami, čo sa piekli na kovovej platni nad otvoreným ohňom. Mali sme veľké kotly s pretekajúce *acidou*, hustou kukuričnou kašou. Mali sme misy plné čerstvého šalátu, dochuteného sezamovým olejom a citrónovou šťavou. A mali sme množstvo údeného hovädzieho a kozieho mäsa s horúcimi štiplavými omáčkami.

Ráno v deň môjho krstu prišlo veľa ľudí a prinieslo dary: jedlo alebo drobné pozornosti. Ženy mali oblečené *tope*, dlhé šaty z jemného šifónu, zdobené všetkými farbami dúhy. Nevydaté dievčatá mali najpestrejšie šaty s ohnivými oranžovými a ružovými vzormi, pripomínajúcimi západ slnka. A muži vyzerali veľkolepo vo svojich bielych hávoch, ktoré im hali- li telá od hlavy až po päty, pričom na hlave mali biely turban *immaḥ*.

„Ležala si v chatrči,“ rozprával mi otec, „malinké bábätko vedľa svojej matky. Prišiel sa na teba pozrieť celý huf ľudí. Ale bola tam starká Suma a vieš, aká je... Prikryla ti tvár. ‚Prosím, mohli by sme sa pozrieť na tvár dieťatka?‘ pýtali sa ľudia stále. Ale starká sa na nich len mračila a mrmlala niečo o tom, že ťa ochráni pred urieknutím.“ Urieknutie – alebo Zlé oko – je kliatba, v ktorú všetci Zaghawovia, a aj mnohí iní moslimovia, silno veria. Keďže mama oddychovala a zotavovala sa, starala sa o mňa starká Suma, a tá bola veľmi poverčivá. Nechcela,

aby sa ktokoľvek pozrel na mňa zblíža, lebo čo keby mal zlé úmysly a uriekol ma?

„Je taká krásna – aké meno ste jej dali?“ pýtali sa ľudia, ale stará mama sa len hrozivejšie zamračila a odmietla povedať čo len slovo.

Otec vydal prísne inštrukcie. Nebol ochotný oznámiť moje meno, kým nebude prítomný čestný hosť a úžasná osoba, tradičná šamanka našej dediny. Keď prišla, môj otec ju zaviedol do stredu domu. „Nazývam svoju prvorodenú Halima po tebe,“ oznámil. Potom voviedli šamanku do chatrče, aby ma mohla požehnať.

„Ale prečo si ma pomenoval po nej, abba?“ spýtala som sa otca. Podľa tradície nášho kmeňa dávajú rodičia deťom mená po starých rodičoch. Vždy som bola zvedavá, odkiaľ sa vzalo moje meno.

„No, to je dlhá história,“ odvetil ocko a oči sa mu smiali v teplom svetle ohňa. „A už sa blíži tvoja chvíľka, keď pôjdeš spať...“

Vedela som, že si zo mňa utahuje, a zaprisahávala som ho, aby mi tú históriu rozpovedal. Nakoniec, ako skoro vždy, sa podvolil.

„Spočiatku som ťa chcel pomenovať Suma po starej mame,“ pokračoval otec, „ale nedovolila mi to...“ Otec prevrátil oči, obrátiac sa ku mne, a ja som sa zachichotala. Obaja sme vedeli, aká je stará mama: nikdy s ničím nesúhlasila, ak sa tomu dalo vyhnúť. „A potom som si spomenul na sľub, ktorý som dal ako mladík. Jedného dňa som bol vonku na ťave, zháňal som dobytok. Ťava sa potkla v suchom riečišti a ja som spadol. Nejakí dedinčania ma našli ležať v bezvedomí a boli presvedčení, že umieram...“

„Ale ty si nemohol umrieť, abba,“ namietla som. „Celkom iste nie!“

Otec sa zachichotal. „No, nijako sa im nedarilo prebrať ma. Žiadne bylinky ani medicíny so mnou nič neurobili. Tu

ma rozrezali.“ Otec odkryl hrubú bielu jazvu na krku. „Chceli mi pustiť žilou a nechať infekciu vytiecť, ale nezabralo to. Ani *hidžáby*, ktoré pripravili fakíri, nepomohli...”

Bola som šokovaná. *Hidžáby* sú silné zariekavacie modlitby, ktoré dedinskí svätci – fakíri – pripravovali na ochranu a liečenie ľudí. My stopercentne veríme v ich moc. Ak aj ony zlyhali, môj otec musel byť veľmi chorý.

„Akoby som bol odhodlaný zomrieť,“ pokračoval otec. „Napokon ma vzali k Halime, šamanke. Celé mesiace ma liečila a ošetrovala, kým som sa nevysrábil. Zachránila mi život, tým som si istý. No a ja som jej teda sľúbil, že jedno z mojich detí nazvem po nej. A preto sa voláš Halima.“

Cítila som sa veľmi šťastná, že som zistila, ako som prišla k svojmu menu. Šamanka bola milá stará dáma, ktorá často navštevovala náš domov. Hľadávala ma, kričiac na mňa: „Pod sme, pod sem, dievčatko, čo nosíš moje meno!“ Objímala ma a tľapkala po hlave. Vždy som si myslela, že je prosto len rada, že sa voláme rovnako – ale teraz som už vedela, čo to znamenalo pre ňu, pre môjho otca a pre mňa.

„Ale prečo ma to robí šťastnou?“ naliehala som. Túto časť príbehu mi stále nevysvetlil. „Tebe nič neujde, však, Rathebe?“

„Rathebe“ bola prezývka, ktorú mi dal ocko. Existovala slávna speváčka menom Dolly Rathebe a môj otec videl jej fotku, keď bol v jednom z veľkých miest. Mala neposlušné naježené vlasy – presne ako ja – a bola to divoká, temperamentná umelkyňa. Žila v krajine menom Juhoafrická republika a spievala o utrpení čiernych Afričanov, spôsobenom tými, čo verili, že sú lepší ako my. Z nejakého dôvodu si ocko myslel, že keď vyrastiem, budem celkom ako ona.

„V deň tvojho krstu priviedli starú Halimu do chatrče,“ pokračoval otec. „Bola čestným hosťom, takže starká jej dovolila pozrieť sa na tvoju tvár. Sklonila sa, aby ťa pobožkala, a zbadala tvoju bielu mihalnicu. Možno už bola stará, ale jej korálikovitým malým očkám nič neušlo. Zavolala ma do cha-

trče a ukázala mi ju. Povedala mi, že je to zvláštne požehnanie a že prinesieš šťastie celej rodine. A tak aj bolo...”

Dala som si ruku na tvár a dotkla sa svojej mihalnice. Odkedy som bola dosť veľká, aby som chápala a poslúchala, rodičia mi zdôrazňovali, že moja biela mihalnica je vzácna a že by som ju nemala nikdy strihať či trhať. V zaghawskej tradícii znamená biela mihalnica bohatstvo. Otec bol presvedčený, že rok môjho narodenia bol rokom, keď jeho podnikanie s dobytkom začalo skutočne prekvitať. Dokonca sa mu podarilo kúpiť si starý Land Rover – prvé auto, ktoré vlastnil niekto z našej dediny.

Land Rover bol starý vehikel farby kaki, čo držal pokope vďaka povrazu a kúskom drôtu. Ale bol niečo ako zázračné zjavenie z moderného sveta. Keď som bola staršia, snažili sme sa prinútiť otca, aby ho predal a kúpil si krajšie a novšie auto. Odmietol. K tomu Land Roveru mal silné citové puto, ako vyhlásil. Spájalo ho s ním toľko spomienok – a bál sa, že zmiznú spolu s autom.

Môj otec sa volal Abdul, ale všetci v dedine ho volali Okiramaj – čo znamená „muž, čo má mnoho tiav“. Malo to aj iný význam: „ten, kto vie urobiť všetko“ – lebo muž s mnohými ťavami je bohatý a je schopný urobiť mnohé. Bol vysoký, mal tmavú pokožku a dlhú, vajcovitú tvár. Mal husté lesklé fúzy a ja som si myslela, že to je najkrajší muž na svete.

Na oboch stranách hlavy, na spánkoch, mal vertikálne jazvy. Porezali ho, keď bol chlapcom, aby ho označili ako príslušníka kmeňa Zaghawa. Ľudia verili, že tie dva zárezy zároveň predchádzajú očným infekciám, a tak sme ich nazývali „okuliarové rezy“. Ak ich niekto nemal, ostatní sa pýtali: „Nemáš okuliare? Prečo? Vidiš stále dobre?“

Čím viac bol chlapec zjazvený, tým viac sa verilo, že bude odvážny bojovník a bitkár. Niektorí zaghawskí muži mali jazvy po celom krku a hrudníku, ale môj otec nie. Pochádzal z dlhej línie kmeňových vodcov, a tí si vysoko cenili vzdelanie

a obchodné zručnosti. Bol skôr premýšľavý, taký dedinský filozof. Rozhneval sa len málokedy a odpúšťal rýchlo a za celé moje detstvo na mňa nikdy nezdvihol ruku.

Otec nosil tradičnú zaghawskú dýku pripevnenú k ramenu. Mala drevenú rukoväť, striebornú čepeľ a kožené puzdro ozdobené hadou kožou a jemnými geometrickými vzormi. Všetci zaghawskí muži mali dýku, čo znamenalo, že sú pripravení bojovať v prípade potreby. Okolo pása mal povrázok s *hidžábmí*, malými koženými mešcami, ktoré ušili fakíri, pričom každý predstavoval zarietavacu modlitbu načarbanú na útržku papiera a zašitú dovnútra. Otec mal okolo tridsaťpäť, keď si vzal moju mamu Bokhetu. Mala len osemnásť a bola krásavica. Jedného dňa ju zbadal kráčať po dedine a bola z toho láska na prvý pohľad. Vyhľadal starkú Sumu a požiadal ju, či si smie vziať jej dcéru. Starká žila dlho odlúčená od muža a mala spolu so svojimi deťmi ťažký život. Otec bol bohatý a starká vedela, že je to dobrý človek. Cítila, že by bol dobrým manželom jej najstaršej dcére, a tak ochotne súhlasila s týmto manželstvom.

Ležali sme s otcom pri ohni a rozprávali sa dlho do noci. Vysvetlil mi, akým pozoruhodným sa nakoniec ukázal deň môjho krstu – celkom odhliadnuc od objavenia bielej mihalnice. K bránam nášho domova prišiel starec na ľave. Hoci bol neznámy, pozvali ho dnu, lebo v našej kultúre vítame návštevníkov. No len čo mu padol zrak na moju starú mamu Sumu, dostal neovládateľný záchvat zúrivosti. Bol to dávno odlúčený manžel starkej Sumy a mnoho dní strávil na cestách, aby ju našiel. Zaghawovia sú rozdelení do troch klanov – Towhirov, Coubeov a Bidayatov. Starká a starý otec pochádzali z odlišných klanov. Keď od neho stará mama ušla, vrátila sa do srdca svojho kmeňa Coube. Starký žil vo vzdialených končinách Bidayatov a celé tie roky sa mu nedarilo vystopovať ju.

Potom počul o krásnej mladej dievčine z klanu Coube v našej dedine Hadurah. Zistil, že si berie bohatého a pekné-

ho muža z klanu Towhirov. Objavil rodinné mená a bol presvedčený, že ide o jeho odlúčenú manželku. Takže vysadol na ťavu a dal sa zisťovať, až nakoniec vystopoval svoju dávno stratenú rodinu. Hneď po príchode si uvedomil, že sa mu to podarilo a že jeho najstaršia dcéra je už vydatá. Rozzúrili sa na môjho otca a vytiahli naňho dýku.

„Ako si sa opovážil vziať si moju dcéru?“ reval. „Kto ti to dovolil? Ja teda určite nie, a pritom som jej otec!“

Než sa môj otec zmohol na slovo, starká Suma vyskočila na rovné nohy a vytiahla dýku z odevu. Zaghawské ženy by ju nemali nosiť, všetci na ňu civeli s ústami otvorenými od úžas. Uplynulo pätnásť rokov, odkedy starká naposledy videla svojho muža, ale bez problémov ho spoznala. „Len sa ku mne priblíž!“ ziapala, tvár ako temný hrom. „Nechaj mňa a moje deti na pokoji!“

Netreba ani zdôrazňovať, že zákrok starej mamy nijako nepomohol. A keď starý otec zistil, že existujem a že celá oslava je na počesť môjho pokrstenia, veci to len zhoršilo. Nielenže ho žena opustila a najstaršia dcéra sa vydala bez jeho súhlasu, ale jeho dcére sa už narodilo dieťa. Starký sa dožadoval, aby ma smel vziať do svojej dediny. Keby môj otec nesúhlasil, vraj naveky prekláje ich manželstvo.

V zaghawskej tradícii je tým najhorším, čo muž môže urobiť druhému mužovi, to, keď urazí jeho česť, takže otec vedel, že musí byť opatrný. Zvolal dedinských staršinov – mužov vo veku starého otca a starších – a oni sa ho snažili prehovoriť. Vysvetľovali mu, že nech to všetci akokoľvek ľutujú, čo stalo, stalo sa. Otec a matka sú zobratí, dieťa sa narodilo a práve v to ráno dostalo meno.

Môj otec nechal staršinov rozprávať a vrátil sa s obliečkou na podušku plnou peňazí. Podal ju starkému a vysvetlil mu, že to je prvá splátka na veno, ktoré bude platiť za ruku jeho dcéry v manželstve. Lepšie neskoro ako nikdy, pomyslel si zrejme starý otec, lebo sa mu náhle výrazne zlepšila nálada.

Ocko zabil ďalšiu kravu a oznámil, že teraz je oslava trojnásobná: po prvé, môj krst, po druhé, objavenie mojej bielej mihalnice a po tretie, že sa po dlhom odlúčení rodina znovu dala dokopy. Jediný človek, ktorý nebol veľmi nadšený z vývoja situácie, bola stará mama. Odmietla povedať starkému čo len slovo. Len tam stála a civela naňho, zvierala nôž a skúšala si jeho ostrie na ruke.

Starký ostal deň alebo dva, než sa musel vrátiť do svojej dediny. Povedal starkej, že už vie, kde býva, a že je šťastný, že môže ísť domov s jasnou hlavou. No starká sa naňho stále zaháňala nožom a povedala mu, aby sa už pobral.

Historka, prečo starká utiekla od svojho muža, je mimoriadna, dodal ocko. Keď sa ju dopyčul, pochopil mnohé z divokej povahy starej mamy. Mali sme si ju však nechať na inokedy. Všetci ostatní sa už vrátili do chatrčí a uložili spať, bolo načas, aby sme sa k nim pridali.

Otec mi postrapatil ospalú hlavu. „Tak, teraz poznáš príbeh, ako si dostala meno,“ povedal mi. „A ktovie, možno jedného dňa z teba bude liečiteľka – presne ako dedinská šamanka Halima.“

Otec to vtedy netušil, ale jeho slová boli proroctvom budúcnosti.

2

Výlet do Strateného údolia

Ocko odchádzal zavčasu a trávil celý deň vonku na poliach, staral sa o svoje hospodárske zvieratá. Pri raňajkách, pozostávajúcich z *acidy*, som stále musela myslieť na starkého a starkú. Čo jej urobil, uvažovala som, že ju to prinútilo utiecť?

Hľadela som na dymiace ohnisko. Starká upreto civela na obrovský čierny kotol, miešala kašu *acida*, až kým nedosiahla ideálnu konzistenciu. Na okamih som si pomyslela, že sa spýtam jej, čo sa stalo, ale hneď som ten nápad zavrhla. Vedela som, aká je starká, zažila som od nej dosť výčitiek, nadávok a aj horšieho. V podstate mala zlaté srdce, ale správanie mala vždy prísne a desivé. Volala som ju „abu“ – to je zaghawský výraz pre starú mamu. Bola vysoká a silná a okrúhlu tvár jej lemovali spletené vlasy. Podľa zaghawských tradícií si žena spletie vlasy a pripevní si ich tesne k hlave, pričom jeden rad je rovnobežný s čelom a zvyšok sa stáča dozadu a visí na krk. Starká mala dve hlboké priečne jazvy na spánkoch a ľavá strana jej tváre bola len zmesou drobných jaziev po rezoch. To bolo jazyvenie klanu Coube a každý klan mal vlastné typické vzory.

My Zaghawovia veríme, že jazvy ženu skrášľujú. Jedného dňa mi starká porozprávala, ako jej matka a stará matka trávili celé hodiny tým, že ju rezali, ešte keď bola malá. Dva rezy na spánkoch boli od čepele britvy, ale drobné plytké rezy na líci urobili úlomkom ostrého kameňa. Považovala som to za úchvatné a nevedela som sa dočkať, kým budem dosť stará a urobia ich aj mne.

Starká strašne rada nosila svetlé *tope* vo všetkých odtieňoch dúhy, ako keby bola stále mladá a nezadaná. Mala už vyše štyridsať rokov, ale stále bola akási kráľovská a krásna a v dobrej kondícii, takže zvládala aj ťažkú prácu. Nosila zlaté náušnice, náramky a náhrdelníky, zdobené žiarivo červenými kameňmi. Niektoré šperky sa odovzdávali z pokolenia na pokolenie. Darfúr je bohatý na zlato, hlavne ak sa ho vydáte hľadať hlboko do hôr.

Nemohla som riskovať a požiadať starkú, aby mi porozprávala, ako sa stalo, že opustila starkého. Tak som sa rozhodla, že pritlačím na mamu a vynútim si to rozprávanie. Moju krásnu mamu v rodine považovali za príliš mäkkú. Mala rovnaké jazvy ako starká a ak ich niekto videl spolu, už podľa samotných jaziev sa dalo zistiť, že sú blízke príbuzné. Štýl a tvar zjazvenia sú špecifické pre každú rodinu.

Mama bola nižšia ako starká a trochu plnšia, čo majú práve zaghawskí muži na ženách radi. Pred vydajom by nevesta mala jesť *damirghu* – kašu z tvrdej pšenice, mlieka a jogurtu. Išlo o to vykrmiť ju na svadobný deň. Po pôrode musí matka ležať na posteli štyridsať dní a jesť *damirghu*. Opäť ide o to, aby ostala okrúhla a aby mala dosť mlieka pre dieťa. Ľudia hovorievali, že starká nikdy nemohla pribrať. Bola príliš „horúca“ a zlostná, a to spaľovalo všetko, čo zjedla. Dokonca sama starká sa na to sťažovala. „Nikdy nebudeš ako ja,“ hundrala na moju mamu. „Tvoj život je príliš ľahký a pohodlný.“ Pokiaľ išlo o mňa, rozhodla som sa byť taká ako moja mama: dosť buclatá, aby som bola krásna, ale bez toho, aby som sa nejako obmedzovala.

Šla som sa spýtať mamy, prečo starká opustila starkého. Vedela som, kde ju nájsť. Práve porodila, ale dieťa umrelo pri dlhom pôrode. Toto nebolo nič nezvyčajné v našej časti Afriky: ako väčšina dedín v Darfúre, ani naša nemala riadnu pôrodnú babu, lekára či sestričky. Len čo drobné teličko pochovali, rýchlo sa na dieťa zabudlo. No mama aj tak musela ležať štyridsať dní a odpočívať.

V jej chatrči bolo chladno a tma a chvíľu trvalo, kým si moje oči zvykli. Hmatajúc som sa presunula popri hladkých blatových stenách k nízkemu maminmu lôžku – jednoduchému drevenému rámu, vystlanému starou vrecovinou. Postele boli ľahké a dobre prenosné. V horúcom ročnom období sme ich vyvliekli von a spali pod hviezdami v ľahkom vánku. Jemne som mamou potriasla a ona otvorila oči. Len driemala. Usmiala sa. „Čo je, Rathebe?“

Sadla som si na kraj postele. „Prečo je starká taká zlostná, eya?“ *Eya* je zaghawský ekvivalent „mamy“. „Stále má zamračený výraz.“

Mama si vzdychla. „Čo sa deje tentoraz?“ „Nič, len že *vyzerá* nazlostene. A ty musíš ležať, ocko je preč a ja som s ňou celý čas...“

„Mala tvrdý život, Rathebe, dlhé roky bola sama. Nie je zlá. Hlboko v srdci je milá.“

„No, všetci hovoria, že mala tvrdý život, ale nikto nikdy nehovorí *prečo*. Keby som vedela prečo, aspoň by som s ňou mohla súcitiť. Celé to súvisí s tým, čo sa stalo medzi ňou a starkým, však?“

Mama slabo, rezignovane mykla plecami. „Asi si sa to jedného dňa musela dozvedieť.“ Pritiahla si ma, stišila hlas, keby starká bola nablízku. „Keď sa starká a starký vzali, odišli žiť do jeho dediny, veľmi, veľmi ďalekej. Mnoho rokov boli spolu šťastní, ale jedného dňa starká zistila, že starký si vzal druhú ženu. Odišiel na vzdialené miesto a vzal si mladšiu ženu. Každý hovorí, že to spravil tak ďaleko, aby dokázal udržať druhú ženu v tajnosti pred starkou.“